

Syrly jümleleri çözsläp...

Category: Goşgular, Kitapcy, Türkmen dili

написано kitapcy | 22 января, 2025

Syrly jümleleri çözsläp... Söz manysyn biler bolsaň...

SYRLY JÜMLELERİ ÇÖŞLÄP...

• **Ulama**

Bu söz alym sözünüň köplügidir. Orta asyrlarda medresäni tamamlap, şerigat kada-kanunlaryny hem durmuşda ýuze çykýan sowaly änigine-şänigine çenli düşündirip bilyän adama halk içinde ulama diýlipdir. Ulamalaryň hormaty iki dünýäde hem belent hasaplanypdyr. Hatda yslam alymlarynyň tassyklamagyna görä, öwlüýä zyýarata baran ulamanyň hormatyna Allatagala öwlüýädäki günlü merhumlara şol gün gabyr azabyny-da bermeýän bolara çemeli.

Nyzamy Aruzy (XII a.) "Çaher makala" atly eserinde dünýäni saklap duran dört sütüniň biri diýip, ulamalary hasap edipdir.

• Eren

Är sözünüň köplüğü bolup, "ýetişen, weli derejesine ýeten ynsan" diýen manyny berýär. Gündogar halklarynyň düşünjesi boýunça şu dünýäde weli derejesine baran adamlar aradan çykandan soňra hem, ynsana aram-aram kömek edip bilyärmışın. Weli adamlar dünýäden gaýdansoň erenlere goşulýarmışın. Halk içinde erenler 360 diýlip düşünilýär.

Türkmenler meşhur şahsyétlerini erenlerden ak pata alan diýip düşünýärler. Mysal üçin, Görogly erenlerden ak pata alyp, 120 ýaşa eýe bolup, duşmanlary kül-peýekun edýär.

Beýik akyldarymyz Magtymguly Pyragy hem "Turgul diýdiler" ýaly birnäçe goşgularında özüniň erenlerden ak pata alandygyny nygtaýar. Diýmek, halkymyzdaky düşünje boýuna erenler Allanyň adamzatdan bolan wekilleri hasaplanyp, habarçylyk hyzmatyny ýerine ýetirip, älem-jahanda adalatyň dabaranmagyna, haýryň artmagyna uly goşant goşup durýarlar.

• "Guş dili"

Poeziýada "guş dili" öwrümlü hem çylşyrymly meseleleri aýlawly ýollaryň üsti bilen beýan etmek üçin ulyalypdyr. Orta asyrlarda ussat şahyrlar "guş diliniň" üsti bilen gadagan temalar hem meseleler hakynda-da öz pikirlerini aýtmagy başarypdyrlar. Sebäbi bu dile diňe ony bilyän adamlar düşünip, adamlaryň esasy bölegi "guş dilinde" beýan edilen eserleriň asyl manysyna düşünmändirler.

Allanyň emri bilen "guş dilini" ilkinji bilen ynsan Süleyman pygamber hasaplanýar. Şonuň üçinem Gündogar halklarynyň arasynda Süleyman pygamber ynsyň-jynsyň diline düşünen adam hökmünde tanalýar. Ilkinji gezek şygyr dünýäsine "guş dilini" ymykly girizen Gündogaryň meşhur piri hem şahyry Ferideddin Attardyr, çünki onuň bu dilde ýazylan "Guşlaryň söhbeti" poemasy bar. Ferideddin Attar ol poemasynda Hudaý hakynda otuz sany guşlaryň obrazynyň üsti bilen allegorik (göçme) häsiýetli pikir ýoredýär. Ferideddin Attardan soň ussat şahyrlaryň arasynda "guş dili" bilen pikirini beýan etmek gaty ýörgünlü bolupdyr. Hatda meşhur türkmen şahyry Ýunus Emre-de:

Guş dilini bilerem,
Süleýmandan miras maňa –

– diýip, özünüň bu syrly dili bilyändigini hem ylymly adamlaryň düşünýän gizlin ýoly bilen pikirini beýan edyändigini ýazypdyr. Türkî halklaryň beýik akyldary Alyşir Nowaýynyňam gös-göni Ferideddin Attaryň täsiri bilen ýazylan "Lisan et taýr" ("Guş dili") atly eseri bar. Soňabaka şahyrlaryň arasynda "guş dilinde" eser ýazmaklyk ussatlygyň derejesi hökmünde kesgitlenipdir. Beýik akyldarymyz Magtymguly Pyragynyň-da "Jan içinde" ýaly birnäçe goşgulary "guş dilinde" ýazylypdyr. Şeýlelikde, diňe "guş dilini" bilen şahyrlar poeziýada özleriniň ähli pikirlerini aýlawly ýollaryň üsti bilen erkin beýan etmegi başarypdyrlar. Şahyrlaryň "guş dilini" bilmegi, hakykatdanam, olaryň ussat, halypa şahyrdygyny kepillendiripdir.

• **Ýagşyzada**

Bu söz köplenç "eren" diýen düşünjäniň sinonimi bolup hem gelýär. Ýöne ýagşyzadanyň erenlerden tapawudy onuň weli bolmagy hökman däl. Ýagşyzada özünüň edebi hem haýyr işleri bilen halk içinde uly abraýa eýe bolan ynsandyr. Ýagşyzada sözünüň "ýağşy" bölegi gowy-haýyr sözünüň sinonimi bolup, onuň "zada" bölegi ogul-perzent sözünüň sinonimidir. Şeýlelikde, ýagşyzada gowulygyň-haýryň ogly diýen manyny aňladyp, bu ada halk üçin has haýyrly işleri eden ynsanlar mynasyp bolýar.

Döwletmyrat ÝAZGULYÝEW.

edebiyatwesungat_2000 Türkmen dili